

Gewelds- of levensdelicten door personen met onbegrepen gedrag

Wat kenmerkt het voortraject en hoe gaan we hiermee om?

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding en probleemstelling	3
1.2 Doel van het onderzoek	3
1.3 Onderzoeksvraag	3
2. Literatuuronderzoek	4
2.1 Theoretisch kader	4
Definitie van verward en onbegrepen gedrag	4
2.2 Methodologie	5
Design	5
Dataverzameling	5
Bronnen	5
Data-analyse	8
3 Resultaten	9
3.1 Kenmerken die leiden tot gewelds- of levensdelicten	9
Zorgmijding	9
Onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen	10
Onvolledige informatie	11
Ontoereikende zorgcapaciteit	13
3.2 Aanbevelingen uit de rapportages	13
4 Discussie	14
4.1 Kenmerken onderzoeken onbegrepen gedag	14
Zorgmijding	14
Onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen	15
Onvolledige informatie: onvolledig zorg- en strafdossier en onvolledige informatieoverdracht	16
Ontoereikende zorgcapaciteit	17
4.2 Toepasbaarheid andere doelgroepen	18
4.3 Beperkingen onderzoek	19
Beperkingen van de onderzoeker en Atlas.ti	19
Onderzochte casussen	19
4.4 Vervolgonderzoek	19
5. Conclusie	20
6. Bronvermelding	21

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en probleemstelling

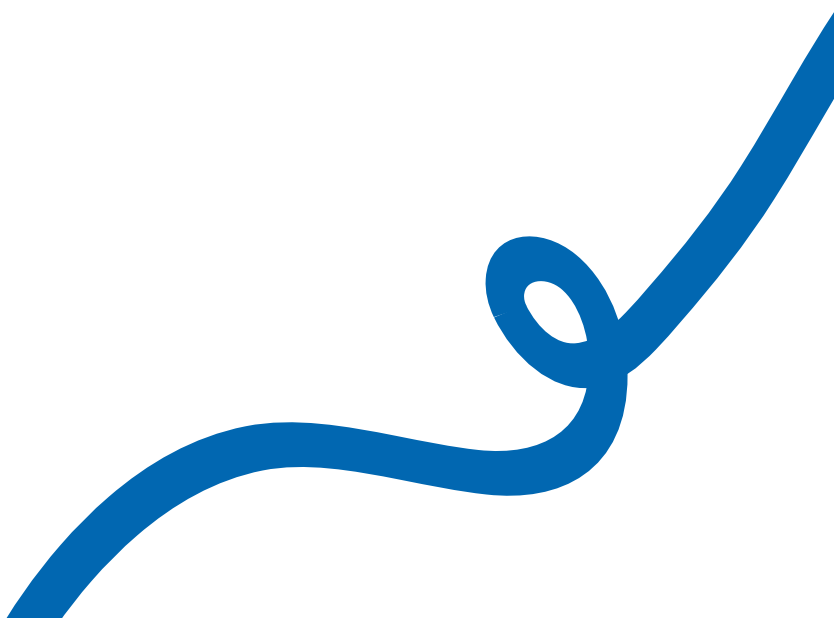
De projectleider personen met onbegrepen gedrag van de politie Rotterdam-Rijnmond gaf in mei 2024 het signaal af dat in evaluatierapportages over gewelds- of levensdelicten gepleegd door personen met onbegrepen gedrag vaak eenzelfde of vergelijkbare voorgeschiedenis wordt beschreven. Dit betekent dat er in de aanloop naar het delict overeenkomsten te vinden zijn in gebeurtenissen en situaties die resulteren in een gewelddadig of dodelijk incident door een persoon met onbegrepen gedrag. Dit geldt voor hem- of haarzelf, maar ook voor de omgeving, waardoor er slachtoffers vallen. Daarom werd gevraagd om een onderzoek naar deze evaluatierapportages. Deze vraag is bij verschillende departementen van Platform Sociaal Domein getoetst. Het regioteam Zorg & Veiligheid gaf aan dit onderzoek als waardevol te beschouwen, voor zowel intern, extern als nabestaanden en betrokkenen. Het onderzoek is intern bij Platform Sociaal Domein daarom opgepakt en het verslag daarvan ligt nu voor u.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om zowel kenmerken te beschrijven in de voortrajecten van gewelds- of levensdelicten door personen met onbegrepen gedrag, als aanbevelingen hoe met deze kenmerken om te gaan. Deze informatie kan regionaal en landelijk toegepast worden in de praktijkuitvoering of bij het maken van nieuw beleid.

1.3 Onderzoeksvraag

Dit onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van de volgende hoofdvraag: *Wat kenmerkt het voortraject van een gewelds- of levensdelict door een persoon met onbegrepen gedrag, en welke aanbevelingen worden gedaan voor de omgang met deze kenmerken?*

2. Literatuuronderzoek

2.1 Theoretisch kader

Definitie van verward en onbegrepen gedrag

Personen met verward of onbegrepen gedrag is een verzamelnaam voor kwetsbare mensen die een opstapeling van complexe problemen in verschillende levensgebieden hebben, en hier niet de juiste zorg bij krijgen (De Lange, 2023; ZonMw, 2014). Het zijn mensen die de grip op hun leven (dreigen te) verliezen, waardoor het risico bestaat dat zij zichzelf of anderen schade toebrengen (Schakelteam Personen met verward gedrag, 2018). Dit gedrag komt op verschillende manieren tot uiting, en heeft uiteenlopende oorzaken (De Lange, 2023). Daarom spreken we bij personen met verward of onbegrepen gedrag van een heterogene groep (Leistra & Liem, 2022; Koekkoek, 2019a). Om meer inzicht te krijgen in de diversiteit van de groep personen met onbegrepen gedrag, onderscheidde het Aanjaagteam Verwarde Personen (Schippers et al., 2018) vier categorieën op basis van de zwaarte van de problematiek, de mate van overlast en benodigde ondersteuning (figuur 1).

Een kenmerk van verward of onbegrepen gedrag is dat het meestal tijdelijk van aard is. Het is geen eigenschap, maar een oordeel over iemands gedachten en gedrag op een bepaald moment (De Lange, 2023; ZonMw, 2014). Hierdoor kan de term 'verward gedrag' als te stigmatiserend worden ervaren door personen met onbegrepen gedrag zelf en/of hun familie en naasten. Daarom wordt 'onbegrepen gedrag' als een meer respectvolle en passende term gezien. Deze gaat immers over de omgeving, en niet over de persoon zelf (De Lange, 2023; Koekkoek, 2024). Ook in dit onderzoek wordt de term 'onbegrepen gedrag' aangehouden. Hoe onbegrepen gedrag tot uiting komt is afhankelijk van de onderliggende (multi)problematiek. Voorbeelden kunnen zijn: vreemd of luidruchtig gedrag in de openbare ruimte, geweld, verwaarlozend gedrag naar zichzelf of de omgeving, wanen of gebrekkige impulscontrole (Schippers et al., 2018).

Oorzaken voor onbegrepen gedrag zijn een opeenstapeling van (complexe) problemen op meerdere leefgebieden bij kwetsbare personen, waarbij niet de juiste hulp wordt gegeven (De Lange, 2023; ZonMw, 2014). Deze variëren van psychische of psychiatrische problemen tot sociale of levensproblemen zoals verslaving, schulden, armoede of dak- en thuisloosheid. Vaak is het een combinatie en opeenstapeling van bovenstaande, waardoor een kluwen aan problemen ontstaat (Schippers et al., 2018). Hieruit blijkt de hulpbehoefte van zo iemand (Koekkoek, 2024). Personen met onbegrepen gedrag vertonen veel overeenkomsten met personen met ernstige psychiatrische aandoeningen (EPA) (Koekkoek, 2021) en er is een grote overlap tussen deze twee groepen (Koekkoek, 2019a). Personen met een EPA zijn ook kwetsbare mensen die naast hun EPA episodisch op meerdere levensgebieden problemen kunnen ervaren zoals huisvesting, financiën, relaties of gezondheid (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Koekkoek stelt (2021) dat van de meldingen die bij de politie binnenkomen over personen met onbegrepen gedrag het grootste deel zorg heeft of heeft gehad in de ggz in de voorgaande drie jaren.

Schakelteam Personen met verward gedrag (2018) stelt dat de opeenstapeling van (complexe) problemen kan resulteren in het tijdelijk (dreigen te) verliezen van de grip op het leven, en een tijdelijk verstoord oordeelsvermogen (Nationale Politie, 2022).

Daarbij bestaat de mogelijkheid dat een persoon zichzelf of een ander in gevaar brengt, of een bedreiging vormt voor de openbare orde (Abraham & Nauta, 2014, geciteerd in Nationale Politie, 2022). Dit zijn personen met onbegrepen gedrag uit categorie III of IV (figuur 1) of mensen met een EPA met een hoog risicoprofiel. In dit onderzoek ligt de focus op personen met onbegrepen gedrag uit de laatste twee categorieën van figuur 1, omdat zij een bedreiging vormen voor zichzelf, de ander en de openbare orde.

Concluderend: personen met onbegrepen gedrag zijn kwetsbare personen met een opeenstapeling van complexe problematiek op meerdere leefgebieden, die hierdoor de grip op het leven (dreigen te) verliezen en mogelijk een bedreiging vormen voor zichzelf, anderen of de openbare orde.

Figuur 1. Categorieën verwarde personen (Schippers et al., 2018)

2.2 Methodologie

Design

Om bovenstaande hoofdvraag te onderzoeken is een documentanalyse uitgevoerd. Een documentanalyse is een kwalitatieve onderzoeksmethode waarbij bestaande teksten en documenten systematisch worden geanalyseerd om bepaalde thema's, patronen of trends te identificeren. In dit geval richt de analyse zich op evaluatierapportages van gewelds- en levensdelicten die gepleegd zijn door personen met onbegrepen gedrag in Nederland in de afgelopen elf jaar.

Dataverzameling

In samenwerking met de politie Rotterdam-Rijnmond zijn er diverse bronnen en rapportages van gewelds- en levensdelicten door personen met onbegrepen gedrag verzameld. Deze rapportages zijn openbaar, en verzameld van websites van onder andere het Openbaar Ministerie en de Inspectie Justitie en Veiligheid. Hieruit zijn zeven diverse rapportages geselecteerd op basis van bovengenoemde kenmerken van onbegrepen gedrag, en geanalyseerd. De personen zijn in te delen in categorie III en IV van figuur 1.

Bronnen

De casussen van Bart van U., Philip O., Udo D., Fouad L., Kenzo K., het steekincident in CTP Veldzicht en het steekincident huisbezoek Haagse rechter zijn meegenomen en geanalyseerd. Hieronder zijn deze rapportages schematisch weergegeven, en is beargumenteerd waarom deze zijn opgenomen in dit onderzoek.

Incident	Gewelds- of levensdelict	Kenmerken onbegrepen gedrag	Bron	Bronvermelding in de tekst
Bart van U.	Moord op Els Borst en zijn zus Loïs	Complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek, werkloos en financiële problemen.	Openbaar Ministerie	1
Philip O.	Moord op willekeurige passagier metro	Complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek en geen vaste verblijfplaats. Bijzondere vermelding: Vormde een gevaar voor zichzelf en voor anderen i.v.m. een ernstig gewelddadig verleden en agressief gedrag in zowel Nederland als buitenland.	Inspectie Justitie en Veiligheid	2
Udo D.	Moord op willekeurige voorbijganger en poging tot moord door neersteken prostituee	Complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek. Bijzondere vermelding: eerder veroordeeld tot tbs voor de moord op zijn twee tantes. Deze kon echter wettelijk niet worden verlengd.	Inspectie Justitie en Veiligheid	3
Fouad L.	Moord op buurvrouw, dochter buurvrouw en docent; schietpartij en brandstichting Erasmus MC	Complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek, verslaving en later dreigende woningontuiming. Bijzondere vermelding: dieren-mishandeling (duif, konijn, pup).	Regionale Zorg- en Veiligheidsnetwerk Rotterdam Rijnmond (uitgevoerd door onderzoeker Rieke Samson, oud-officier van justitie OM)	4

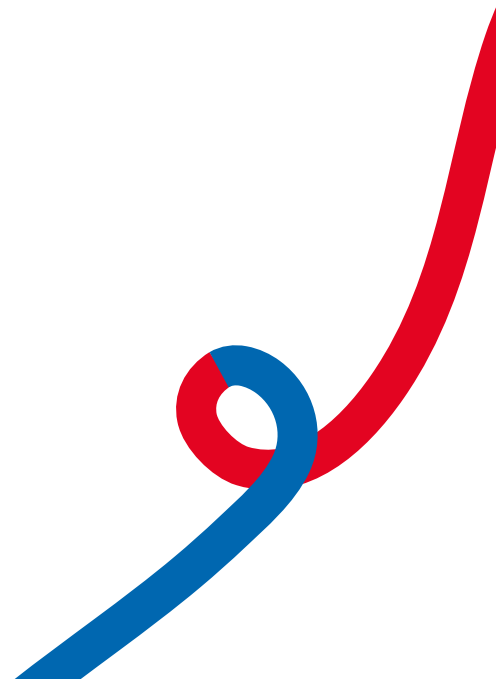
Kenzo K.	Moord op onderbuurvrouw en haar nicht; poging tot moord verpleegkundige met kruisboog	Kenzo K heeft complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek, veelvuldig drugsgebruik. Bijzondere vermelding: in dit onderzoek is het kruisboogincident de aanleiding. Er worden echter breder dan dit incident lessen getrokken.		5
Steekincident huisbezoek Haagse rechter	Neersteken en vingers afhakken rechter tijdens huisbezoek	Complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek. Vormde volgens de onafhankelijk psychiater een gevaar voor zichzelf, en volgens naasten een gevaar voor anderen.	Inspectie Justitie en Veiligheid	6
Steekincident in CTP Veldzicht	Moord sociotherapeut; poging tot moord door neersteken twee andere sociotherapeuten	Complexe problematiek op verschillende leefgebieden, waaronder psychische en psychiatrische problematiek, geen vaste verblijfplaats. Bijzondere vermelding: A. werd negentien keer overgeplaatst in en uit de migratieketen, de ggz en het strafrecht.	Inspectie Justitie en Veiligheid	7

Data-analyse

Bij het analyseren van de rapportages is gebruikgemaakt van het codeerprogramma Atlas.ti. Atlas.ti is een codeerprogramma dat kan worden gebruikt bij het systematisch ordenen, analyseren en interpreteren van bijvoorbeeld interviews, literatuurstudies of rapportages. Dit is nuttig bij onderzoek waarbij betekenisvolle patronen in de data worden onderzocht. Deze patronen komen naar voren door middel van coderen, een proces waarbij segmenten van de data worden gemarkeerd en geclassificeerd op basis van specifieke thema's. Het programma biedt daarnaast de mogelijkheid om relaties te leggen tussen gevonden codes, en die samen te voegen onder zogenoemde groepen. Hierdoor wordt er dieper inzicht verkregen in de onderlinge verbanden binnen de dataset. Deze groepen vormen de overkoepelende thema's of rode draden die zijn beschreven bij resultaten. De codes en daarbij horende quotes uit de teksten vormen de basis voor de beschreven inhoud.

De gestructureerde omgeving van Atlas.ti waarin de data geordend en gecodeerd zijn, maakt de analyse transparanter, begrijpelijk en navolgbaar voor anderen. Dit verhoogt de interne validiteit, omdat het duidelijk maakt hoe conclusies tot stand zijn gekomen. Bovendien maakt de codeerfunctionaliteit van Atlas.ti het mogelijk om systematisch en reproduceerbaar onderzoek te doen. De gestructureerde en consistent gelabelde data worden samengevoegd in een codeboek of codeboom. Codes kunnen gedurende het proces worden gezien en herzien, wat leidt tot een meer uniforme toepassing van codes. Dit draagt bij aan de betrouwbaarheid van de data-analyse.

3 Resultaten

3.1 Kenmerken die leiden tot gewelds- of levensdelicten

De onderzoeksvraag die wordt beantwoord, is: *Wat kenmerkt het voortraject van een gewelds- of levensdelict door een persoon met onbegrepen gedrag, en welke aanbevelingen worden gedaan voor de omgang met deze kenmerken?* Vanuit de documentenanalyse komt naar voren dat er zowel op microniveau als op meso/macroniveau gemeenschappelijke kenmerken zijn in de verschillende aanlopen naar een delict. De kenmerken op microniveau zijn toe te wijzen aan het individu, terwijl de kenmerken op meso/macroniveau het individu grotendeels overstijgen en eerder systemisch van aard zijn.

Zorgmijding

Uit de rapportages blijkt dat zorgmijding een individueel kenmerk is dat de aanloop tot een gewelds- of levensincidenten kan tekenen. Onder zorgmijding wordt hier verstaan dat iemand geen hulp wil, en weigert mee te werken aan behandeling en begeleiding^{1,2,3,4,5,6,7}.

Al veel langer waren er in de familie grote zorgen om zijn angsten, waanideeën en gedrag. Hij had – daarvan waren zijn ouders en zussen overtuigd – hulp nodig. Psychiatrische hulp en hulp om zijn financiën op orde te krijgen[...]Hoewel al snel duidelijk werd dat hij wel hulp nodig had, wilde hij beslist geen hulp van een psychiater of psychiatrische instelling¹.

Hierdoor wordt het geven van passende zorg, evenals het maken van een juiste risicotaxatie, bemoeilijkt. Zorgmijding is een containerbegrip dat verschillende vormen kan aannemen. In de rapportages wordt zorgmijding vaak geassocieerd met het (systematisch) vermijden van contact met hulp- en zorgverleners^{1,2,4}, het niet naleven van gemaakte afspraken en het ontbreken van therapietrouw^{2,3,4}.

Op 5 oktober 2022 is er overleg tussen Woonbron, politie en het wijkteam. Er zijn zorgen vanwege 'onbegrepen gedrag'. Besproken wordt dat Woonbron en de politie Fouad L. zullen informeren over hun zorgen zodat zij een aanmelding kunnen doen bij het wijkteam en het wijkteam een traject kan starten[...]Woonbron en de politie leggen op 10 oktober een huisbezoek af. Fouad L. doet na flink bonzen op de deur, eindelijk na een paar minuten open. Hij is afwijzend en directief. Hij wilde Woonbron en de politie niet binnenlaten. Ter plaatse wordt een vervolgspraak ingepland voor een week later. Echter op de afgesproken datum en tijdstip is Fouad L. niet thuis. Zo ook niet op de keren daarna. Fouad L. was niet thuis of deed niet open⁴.

Ook kan zorgmijding het heimelijk niet innemen van voorgeschreven medicatie betekenen^{2,7}, evenals het niet willen meewerken aan gedragsonderzoek^{1,2}.

Hoewel A. zijn medicatie niet openlijk weigert, ziet het multidisciplinaire team dit als een mogelijke verklaring voor het afglijden van A. in dat hij zijn medicatie niet (goed) inneemt. Gelet op het eerdere incident - het gooien van hete koffie over personeel – kan het weigeren van medicatie leiden tot ontregelen en agressie⁷.

Onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen

Een kenmerk dat geassocieerd wordt met gewelds- of levensdelicten op mesoniveau is het onvoldoende samenwerken tussen justitie, zorg- en hulppartijen^{2,4,5,6,7}. Dit is te wijten aan verschillende oorzaken. Partijen nemen niet altijd contact met elkaar op, en maken daarmee onvoldoende of geen gebruik van elkaars diensten, kennis en expertise². Dit kan komen doordat partijen en/of (keten)partners verschillen in of onvoldoende kennis hebben van elkaars werkzaamheden, werkwijze, (beslis)bevoegdheden, positie en rol^{5,6,7}. Hierdoor zijn niet altijd alle partijen betrokken die betrokken hadden kunnen of moeten worden. Bovendien is er door gebrek aan onderlinge communicatie onvoldoende onderlinge afstemming^{2,4,6}.

In 2023 zijn er geen grote incidenten, maar wel meerdere meldingen over Fouad L. en blijft het moeilijk contact met hem te krijgen. De meldingen en de acties die hierop volgden, zijn door de betrokken organisaties intern niet altijd goed teruggekoppeld, en niet meer in gezamenlijk overleg tussen de verschillende organisaties besproken⁴.

Of er contact wordt gezocht is persoonsafhankelijk². Dit kan erin resulteren dat partijen langs elkaar werken², maar ook dat de juiste zorg niet wordt geleverd; het maken van een zorgvuldige en juiste risicotaxatie wordt bemoeilijkt⁶.

Tijdens het verblijf van Philip O. in het AMC heeft beperkt contact plaatsgevonden tussen het AMC, het OM en LJ&R. De omstandigheid dat zorgaanbieders een andere doelstelling en daarmee ook andere bevoegdheden hebben dan justitiële organisaties bemoeilijkt het elkaar vinden en de mate waarin wordt afgestemd. Het is afhankelijk van individuele functionarissen of er contact wordt gezocht².

Dit kan erin resulteren dat partijen een verschillend beeld hebben van elkaar of verschillende verwachtingen, en dat ze onjuiste aannames doen^{5,6}.

Uit interviews blijkt dat er bij de betrokken organisaties en functionarissen verschillende beelden en/of verwachtingen bestaan over de invulling van de taken. Zo gaat de rechter ervanuit dat de zorginstelling en de politie vanuit hun professionaliteit de rechtbank actief informeren over de actuele stand van zaken als het gaat om eventuele veiligheidsrisico's tijdens een huisbezoek. De politie gaat er op haar beurt van uit dat de zorginstelling de regie heeft over de zitting en risico's of relevante informatie actief aandraagt. De zorginstelling gaat er op zijn beurt vanuit dat de informatie die zij over hebben proberen te dragen ook is overgekomen op de manier waarop deze is bedoeld. Deze beelden en verwachtingen worden door de betrokken organisaties en functionarissen echter onvoldoende expliciet gedeeld en besproken.⁶

Onvolledige informatie

Uit de rapportages blijkt dat de aanloop naar een gewelds- of levensdelict door een persoon met onbegrepen gedrag kan worden beïnvloed doordat professionals geen volledige informatie tot hun beschikking hebben^{1,2,4,5,6,7}. Dit kan komen doordat het zorg- en/of strafdossier onvolledig is, maar ook doordat beschikbare informatie niet (volledig) wordt gedeeld. Deze kenmerken zijn op mesoniveau en worden hieronder beide verder toegelicht.

Onvolledig zorg- en/of strafdossier

De aanloop naar een gewelds- of levensdelict wordt gekenmerkt door het ontbreken van informatie in het zorg- en/of strafdossier. Dit kan leiden tot het leveren van niet-passende zorg of een onjuiste risicotaxatie^{1,2,4,5,6,7}. Een onvolledig zorg- en/of strafdossier vindt zijn oorsprong in diverse oorzaken. Informatie is vaak verspreid over verschillende instellingen en organisaties. Dit leidt tot informatiefragmentatie^{1,2,4,5,6,7}.

Er is geen consistente lijn in de wijze waarop instellingen van de geestelijke gezondheidszorg en zorgprofessionals inzage krijgen in informatie van politie en justitie. Vaak ontbreekt relevante informatie¹.

Daarnaast blijkt uit een aantal rapportages dat informatie niet beschikbaar is, omdat deze niet (expliciet) geregistreerd is^{1,2,6}. Hierdoor is er een onvolledig beeld van de persoon in kwestie en is er ruimte voor eigen invulling⁶.

De vakjes die betrekking hebben op gevaar voor anderen dan de patiënt zelf, zijn niet aangevinkt. In dat licht is het opvallend dat onder punt 6b de volgende zin is geschreven: 'Gaarne acte in minute, gezien de afwerendheid van betrokkene en mogelijke agressie'. Waar deze mogelijke agressie betrekking op heeft, wordt op dit punt en in de rest van de geneeskundige verklaring verder niet vermeld[...]Als in het dossier was opgenomen dat de man een gevaar vormde voor anderen, zou zij (de rechter) wel hebben overlegd over de veiligheid op de zitting en de mogelijke risico's. Op basis van het dossier was daar in dit geval volgens de rechter echter geen aanleiding toe⁶.

Aanvullend hierop worden niet altijd alle bronnen van informatie gebruikt. Zo wordt informatie van familie of naasten niet altijd meegenomen^{1, 6}.

Intussen hadden de ouders van Van U. op advies van zijn advocaat op 14 december 2011 een brief aan de rechter-commissaris geschreven waarin ze verzochten om hun 'zorgen mee te wegen in het vonnis'. In dit verband wezen ze op een gedragsverandering bij Van U. 'gedurende de afgelopen vijf jaren'. Ze hadden hem zien veranderen in een 'angstige man'. Ze voelden zich door hem bedreigd. De sloten in hun huis hadden ze laten vervangen. Ze waren ervan 'overtuigd dat zonder de benodigde hulp Bart zal vervallen in recidive en een sociaal neerwaartse spiraal'. Aan de rechter-commissaris vroegen ze daarom in het vonnis 'de benodigde en passende behandelmogelijkheden voor hem in te zetten'¹ (note: deze brief is vóór het dodelijke incident geschreven)

Een onvolledig zorg- en/of strafdossier veroorzaakt frustratie en onbegrip bij professionals⁴. Bovendien resulteert het in het ontbreken van een passend handelingsperspectief⁷.

Onvolledige informatie-uitwisseling

Een kenmerk dat geassocieerd wordt met de aanloop naar een gewelds- of levensdelict gepleegd door een persoon met onbegrepen gedrag is onvolledige informatie-uitwisseling. Dit geldt zowel binnen zorginstellingen en het OM zelf, als onderling tussen politie, OM, gemeenten, ggz- en zorginstellingen^{1,2,4,5,6,7}. Verschillende oorzaken liggen hieraan ten grondslag. Ten eerste is informatie vaak privacygevoelig, en wordt deze daarom niet gedeeld. Professionals delen vanwege hun beroepsgeheim niet altijd (volledige) informatie^{1,5}. Bovendien kan informatie een interne classificatie hebben, wat leidt tot vertrouwelijkheid en beperking in het delen hiervan. Verder kunnen patiënten of cliënten geen toestemming geven voor volledige overdracht van hun dossier².

Het AMC heeft contact opgenomen met de ggd en met PI Vught met als doel informatie op te vragen over Philip O. Philip O. gaf volgens het AMC echter geen toestemming aan PI Vught om informatie te verstrekken, waardoor PI Vught niet aan de informatiebehoefte van het AMC kon voldoen².

Wet- en regelgeving inzake informatiedeling is soms ontoereikend, en daarnaast hebben ketenpartners niet altijd onderlinge afspraken, waardoor informatie niet gedeeld wordt⁵. Onvolledige informatieoverdracht kan echter ook het gevolg zijn van informatiesystemen die niet op elkaar aansluiten⁶. Als laatste gaat informatie ook verloren tijdens het overdrachtsproces zelf, bijvoorbeeld doordat mails niet aankomen of niet worden gelezen⁷.

Eén van de aanwezige sociotherapeuten heeft hierop volgend deze afspraak per mail doorgestuurd naar alle sociotherapeuten. Deze mail is niet bij alle op dat moment afwezige sociotherapeuten bekend. Hierdoor wisten niet alle sociotherapeuten dat zij A. mochten insluiten⁷.

Ontoereikende zorgcapaciteit

In de rapportages wordt ontoereikende zorgcapaciteit geassocieerd met gewelds- en levensdelicten door personen met onbegrepen gedrag^{2,5,7}. Dit kenmerk is op mesoniveau. Ontoereikende zorgcapaciteit kent vele vormen, maar komt in de rapportages naar voren als: het tekort aan bedden^{5,7}, zorgverleners, hoge werkdruk⁷, beperkte middelen⁵ en de wachtlijsten voor begeleid wonen en ambulante begeleiding². Dit beïnvloedt de behandeling en begeleiding van patiënten op negatieve wijze^{2,7}.

Er 'zijn te weinig bedden' en zorgverleners en veiligheidsbeambten presteren steeds op de randjes van wat nog mogelijk is. De ggz loopt over, de huisarts zit aan zijn limiet, de ziekenhuiszorg raakt overbelast, net als de politie, de rechtbank en het OM⁵.

Bovendien is een onderbroken continuïteit van begeleiding en een wisseling van hulpverlener niet goed voor een patiënt. Iemand ontvangt tijdelijk geen begeleiding en zorg, en verdwijnt hierdoor uit beeld^{2,5}.

Vanuit het management van LJ&R werd hierop niet alert genoeg gereageerd om de overdracht van de begeleiding te regelen. Deze werkzaamheden werden vervolgens pas begin juni overgenomen door een collega nadat het AMC contact met LJ&R opnam over Philip O. Dit betekent dat er enkele weken geen reclasseringswerker aan hem gekoppeld was².

3.2 Aanbevelingen uit de rapportages

In de evaluatierapportages komen de vijf bovenstaande kenmerken naar voren die geassocieerd worden met het voortraject van een gewelds- of levensdelict. Aanvullend daarop worden er in de evaluatierapportages ook diverse aanbevelingen gedaan hoe er met deze kenmerken in de toekomst om gegaan kan worden ter mogelijke preventie van een delict. Deze zijn hieronder puntsgewijs beschreven.

Zorgmijding:

- Houd bij berekende zorgmijding en aanhoudende ernstige zorgen het dossier van de betrokkene open. Bovendien moeten professionals integraal blijven afstemmen bij het op- en afschalen van zorg⁴.
- Zorg in het kader van de wvvgg voor een tijdelijke wettelijke maatregel om verplichte zorg te geven aan personen met psychische problemen die een gevaar voor anderen zijn en niet aan een behandeling meewerken¹.

Onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen:

- Om multiproblematiek van deze doelgroep goed in beeld te hebben en aan te pakken is een integrale, multidisciplinaire samenwerking gewenst. Dit kan worden vormgegeven in een multidisciplinair overleg⁴.
- Breng professionals bekendheid bij met elkaars werkzaamheden, werkwijze, (beslis)bevoegdheden, positie en de rol van (keten)partners. Indien nodig hoort hier het herbeoordelen van taken en verantwoordelijkheden van alle betrokken partijen bij. Pas taken en verantwoordelijkheden mogelijkerwijs aan tot eenzelfde werkwijze tussen de ketenpartners².

- Zorg voor heldere procedures voor internationale signalering en signalering in het opsporingsregister^{1, 2}.

Onvolledig zorg- en/of strafdossier:

- Neem informatie expliciet en volledig op in het zorg- en/of strafdossier, mede zodat er geen ruimte is voor interpretatie⁸.
- Ken aan de informatie van familie voldoende gewicht toe en gebruik deze bij de voorbereiding en behandeling van zorgmachtiging en inbewaringstelling¹.

Onvolledige informatie-uitwisseling:

- Continuïteit van zorg en veiligheid kan worden gewaarborgd als er tijdige, relevante, volledige en actuele informatieoverdracht plaatsvindt van het zorgdossier en/of de status van een straf of maatregel^{1,2,4}.
- Zoek de randen van het beroepsgeheim op^{1, 3}.
- Investeer in kennis en kunde van professionals over beroepsgeheim en gegevensdeling⁴.
- Maak een afweging tussen het recht op privacy en het publieke belang dat door informatiedeling wordt gediend¹.

Ontoereikende zorgcapaciteit:

- Zorg voor één hoofdverantwoordelijke behandelaar/casushouder¹.
- Borg continuïteit van begeleiding en zorg voor zorgvuldige registratie en een goede overdracht bij personeelsswisseling².

4 Discussie

In de discussie worden de belangrijkste gevonden kenmerken getoetst aan al bestaande onderzoeken naar personen met onbegrepen gedrag. Hierbij wordt gekeken in hoeverre de resultaten overeenkomen met of afwijken van eerdere onderzoeken. Bovendien wordt in de discussie beschreven welke aanbevelingen in andere onderzoeken worden gedaan om in de toekomst met deze kenmerken om te gaan. Hiernaast wordt de toepasbaarheid van dit onderzoek op andere doelgroepen beschreven, worden de beperkingen van het onderzoek aangestipt, evenals suggesties voor verder onderzoek.

Het onderzoeksrapport 'Zorg voor veiligheid: Veiligheid van mensen met een ernstige psychische aandoening en hun omgeving' van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (2019) is ook als bron gebruikt in de discussie. Dit om de reden dat er veel overeenkomsten zijn tussen personen met onbegrepen gedrag en personen met een EPA, en omdat alle geanalyseerde delicten zijn gepleegd door mensen met (ernstige) psychische en psychiatrische problematiek.

4.1 Kenmerken onderzoeken onbegrepen gedag

Zorgmijding

In de rapportages komt naar voren dat zorgmijding wordt geassocieerd met het voortraject naar een gewelds- of levensincident door personen met onbegrepen gedrag. Onder zorgmijding wordt in de rapportages verstaan dat iemand weigert mee te werken aan behandeling en begeleiding.

Het zorgmijdende karakter van personen met onbegrepen gedrag wordt bevestigd in andere onderzoeken (Koekkoek 2019c; Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Echter, het ministerie van Justitie en Veiligheid (2024) stelt dat zorgmijding niet altijd een bewuste keuze is. Niet iedereen is zelfredzaam of mondig genoeg om zelfstandig hulp in te schakelen en/of een hulpvraag te formuleren (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024). Bovendien kan het zorgmijdende karakter niet altijd worden ondervangen in ons zorgsysteem, omdat dat hier niet op ingericht is (Koekkoek 2019c; Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Het onvoldoende ontvangen van zorg en ondersteuning kan mogelijk escaleren tot een crisis (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Er worden diverse aanbevelingen gedaan om om te gaan met zorgmijders:

- Zorgmijders kunnen worden ondervangen vanuit de wvggz of als gemeenten beter in staat zijn bemoeizorg te leveren. Bij bemoeizorg bouwen gespecialiseerde gebiedsteams een band op met de zorgmijder en proberen ze hen richting passende zorg te bewegen (Ministerie van Justitie en Veiligheid 2024).
- Er moet worden ingezet op het vroegtijdig signaleren, uitwisselen en beheersen van veiligheidsrisico's. Dit kan door tijdens multidisciplinaire overleggen dilemma's waarin de veiligheid van patiënten en hun omgeving in het geding is te onderkennen en te bespreken (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).
- Voor goede hulpverlening is langdurige regievoering en persoonlijke begeleiding belangrijk. Er moet één aanspreekpunt zijn en hulp moet niet direct worden afgebouwd wanneer er sprake is van een stabiele situatie. Hierdoor kunnen onderliggende problemen worden aangepakt (Ministerie van Justitie en Veiligheid 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen

Het voortraject van een gewelds- of levensdelict door personen met onbegrepen gedrag kan worden gekenmerkt door onvoldoende samenwerking tussen justitie, zorg- en hulppartijen. Ook in andere onderzoeken komt naar voren dat de soms beperkte samenwerking tussen de ggz, ggd, gemeenten, reclassering, OM, politie, sociaal werk en het zorg- en veiligheidshuis wordt geassocieerd met delicten (Koekkoek, 2019a; Ministerie van Justitie en Veiligheid 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Dit komt doordat organisaties elkaar soms moeilijk weten te vinden of niet goed kunnen bepalen wanneer welke instantie aan zet is om hulp te verlenen (Ministerie van Justitie en Veiligheid 2024). Bovendien missen professionals soms kennis van elkaars expertise, werkwijze en vaardigheden om in een netwerk goed samen te werken (Koekkoek, 2019a). Ook wordt teruggezien in andere onderzoeken dat partijen niet vanzelfsprekend een beroep op elkaars kennis en expertise doen (Koekkoek, 2019a; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Een belemmering die zowel uit de rapportages blijkt als uit andere onderzoeken, is dat er voor een gezamenlijke benadering van zorg- en hulpverleners beperkte onderlinge afstemming en informatie-uitwisseling plaatsvindt (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Onder het volgende kopje gaan we dieper in op dat tweede.

Om de samenwerking te verbeteren worden er diverse aanbevelingen gedaan:

- Zet in op een domeinoverstijgende manier van samenwerking tussen verschillende ketenpartners, die zich richt op meervoudige zorg en ondersteuning. Dit kan worden vormgegeven in periodieke (casus)overleggen tussen ketenpartners op regionaal niveau, zoals een multidisciplinair overleg (Ministerie van Justitie en Veiligheid 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid 2024).
- Het is belangrijk dat één persoon, partij of organisatie langdurig en onafhankelijk regie voert over een casus en hier ook verantwoordelijkheid voor voelt en neemt. Deze partij is tevens het aanspreekpunt voor de betrokken ketenpartners, initieert overleggen en maakt keuzes (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).
- Geef naastbetrokkenen een rol in het informeren van partijen (bij de voorbereiding en behandeling van zorgmachtiging en inbewaringstelling) en in het vormgeven van een multidisciplinaire manier van denken en werken (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Onvolledige informatie: onvolledig zorg- en strafdossier en onvolledige informatieoverdracht

Een onvolledig zorgdossier en beperkte informatie-uitwisseling wordt zowel in de rapportages als in verschillende onderzoeken geassocieerd met het voortraject van gewelds- en levensdelicten door personen met onbegrepen gedrag (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Hieronder worden beiden nader toegelicht.

Onvolledig zorg- en/of strafdossier

Zoals gesteld wordt het voortraject van een gewelds- of levensdelict geassocieerd met een onvolledig zorg- en/of strafdossier. Zowel in de rapportages als in meerdere bronnen komt naar voren dat gegevens en documentatie vaak verspreid zijn over verschillende instellingen en organisaties. Dit leidt tot onvolledige dossiervorming, versnippering van informatie, en beperkingen in de toegang tot de informatie (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019), met als gevolg dat niet alle veiligheidsrisico's tijdig gesignaleerd en beheerst kunnen worden (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Het onvolledig of impliciet registreren komt verder niet zo sterk naar voren in andere onderzoeken.

Om een volledig(er) zorg- en/of strafdossier aan te leggen wordt onderstaande aanbeveling gedaan:

- Leg één overzichtelijk dossier aan voor de zorg en hulp van een casus (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Onvolledige informatie-uitwisseling

Zowel in de rapportages als in verschillende bronnen komt naar voren dat er soms onvolledige of beperkte informatie-uitwisseling plaatsvindt tussen ketenpartners (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Zowel de rapportages als het ministerie van Justitie en Veiligheid (2024) stelt dat de terughoudende houding in informatiedeling komt doordat er enerzijds te weinig wettelijke mogelijkheden zijn om gegevens uit te wisselen.

Anderzijds worden bestaande regels soms verkeerd geïnterpreteerd of ze zijn onbekend bij professionals. Zo wordt de ruimte die het beroepsgeheim biedt te weinig gebruikt (Ministerie van Justitie en Veiligheid 2024). Het ministerie van Justitie en Veiligheid (2024) voegt hier expliciet aan toe dat er onzekerheid heerst over de juiste toepassing van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024). Ook wordt in diverse onderzoeken gesteld dat zorg- en hulpverleners (te) afhankelijk zijn van elkaars bevoegdheden, beschikbaarheid en inzet in het delen en ontvangen van informatie (Koekkoek, 2019a; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Deze persoonsafhankelijkheid is in de rapportages niet teruggevonden bij het kenmerk onvolledige informatiedeling, maar wel bij onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen. Om onvolledige informatiedeling te ondervangen worden verschillende aanbevelingen gedaan:

- Benut de professionele ruimte meer, en deel patiëntgebonden informatie op basis van 'conflict van plichten', 'goed hulpverlenerschap', en 'vitaal belang' (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).
- Investeer in kennis over informatiedeling (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024).

Ontoereikende zorgcapaciteit

De ontoereikende zorgcapaciteit is in de rapportages een minder omvangrijk onderwerp dan in andere onderzoeken. In de rapportages wordt hiernaar verwezen als het tekort aan bedden, zorgverleners, hoge werkdruk, beperkte middelen en de wachtlijsten voor begeleid wonen en ambulante begeleiding. In verschillende onderzoeken wordt de ontoereikende zorgcapaciteit uitgebreider en gedetailleerder beschreven. Er zou sprake zijn van onvoldoende kwaliteit, beschikbaarheid en toegankelijkheid in de hulpverlening, door capaciteits- en personeelstekorten in de ggz, politie, crisisinstellingen of ondersteunende diensten zoals schuldsanering. Aanvullend hierop kampt de ggz met lange wachttijden en is er een toenemende druk op de ambulante zorg (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Bovendien stellen verschillende bronnen dat de hulpverlening in Nederland te gesegregeerd en gefragmenteerd is ingericht. Dit sluit niet aan bij de multiproblematiek van personen met onbegrepen gedrag en is hierom ontoereikend. Geleverde zorg is bijvoorbeeld niet altijd passend of vindt niet plaats bij de juiste organisatie (Koekkoek 2019a; Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019). Dit komt niet zo expliciet naar voren in de rapportages.

Continuïteit van zorg wordt wel benoemd in de rapportages, maar gaat daarin over dat de onderbroken continuïteit van begeleiding en wisseling van hulpverlener niet goed is voor de patiënt. Iemand ontvangt tijdelijk geen begeleiding en zorg, en verdwijnt uit beeld. De Onderzoeksraad voor Veiligheid (2019) stelt expliciet dat het onvoldoende ontvangen van zorg en ondersteuning mogelijk kan escaleren tot een crisis. De Onderzoeksraad is kritisch; de focus ligt met name op het stabiliseren van een situatie, waarbij de noodzakelijke continuïteit in de zorg daarvoor en daarna soms onvoldoende aandacht krijgt. Continuïteit in zorg zou preventief kunnen werken (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2019).

Om om te gaan met de ontoereikende zorgcapaciteit worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Zet laagdrempelige hulp in wijken op om de druk op de politie en de ggz te verminderen. Dit kan door multidisciplinaire (crisis)teams op te richten in gemeenten, bestaande uit onder andere psychische zorg, veiligheid en sociaalwerkers (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024).

- Richt een meldpunt voor niet-acute meldingen op en creëer bekendheid voor het landelijke Meldpunt Zorgwekkend Gedrag (ook voor niet-acute meldingen). Hierdoor wordt de politie minder belast, en komen meldingen via triage bij de juiste professionals binnen, die hier dan weer op kunnen acteren.

Daarnaast kan een triage- en consultatiedienst die 24 uur per dag beschikbaar is voor politie en andere hulpverleners bij meldingen over personen met verward/onbegrepen gedrag nuttig zijn (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024).

4.2 Toepasbaarheid andere doelgroepen

De gebruikte evaluatierapportages in dit onderzoek zijn uitgekozen op basis van de eerdergenoemde definitie van personen met onbegrepen gedrag. Echter, de gevonden kenmerken die worden geassocieerd met het voortraject van een gewelds- of levensdelict door personen met onbegrepen gedrag zijn ook terug te vinden in het voortraject van gewelds- of levensdelicten door andere doelgroepen, zoals gewelddadige extremisten of zedendelinquenten. Hieronder is schematisch weergegeven welke dodelijke incidenten door andere doelgroepen zijn geanalyseerd en waaruit vergelijkbare kenmerken in het voortraject naar voren kwamen. De gevonden kenmerken en daarbij horende aanbevelingen zijn dus relevant en toepasbaar op andere groepen.

Incident	Gewelds- of levensdelict	Kenmerken voortraject	Bron
Gökmen T.	Schutter die vanuit een terroristisch oogmerk het vuur opende in een tram, waarbij hij drie mensen vermoordde en zeven mensen verwondde	Zorgmijding, onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen, onvolledige informatie, onvolledig zorg- en/of strafdossier, onvolledige informatieoverdracht	Inspectie Justitie en Veiligheid
Michael P.	Zedendelinquent die tijdens verlof van tbs een vrouw heeft verkracht en vermoord	Zorgmijding, onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen, onvolledige informatie, onvolledig zorg- en/of strafdossier, onvolledige informatieoverdracht	Onderzoeksraad voor Veiligheid
Donny M.	Ontvoerde, misbruikte en vermoorde een jongetje van 9 jaar (lopende zaak), pedofiele neigingen	Zorgmijding, onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen, onvolledige informatieoverdracht, onvolledig zorg- en/of strafdossier, gebrek aan zorgcapaciteit	Toezicht Sociaal Domein
Bekir E.	Femicide ex-vriendin	Onvoldoende samenwerking justitie, zorg- en hulppartijen, onvolledige informatieoverdracht, onvolledig zorg- en/of strafdossier	Inspectie Justitie en Veiligheid

4.3 Beperkingen onderzoek

Beperkingen van de onderzoeker en Atlas.ti

Coderen in Atlas.ti is een interpretatief proces, waarbij de onderzoeker subjectieve keuzes maakt over welke segmenten van de tekst relevant zijn en welke codes worden toegekend. Deze subjectiviteit kan leiden tot inconsistenties of (onbewuste) *confirmation bias*. *Confirmation bias* is de (onbewuste) neiging van een onderzoeker om informatie te zoeken, interpreteren of selecteren die bestaande verwachtingen bevestigt. Tegenstrijdig bewijs daarentegen wordt genegeerd of geminimaliseerd. Dit kan de betrouwbaarheid en objectiviteit van de resultaten beïnvloeden en verminderen.

Bovendien kan bij het coderen van kleine tekstfragmenten de bredere context waarin een uitspraak is gedaan uit het oog worden verloren. Hoewel Atlas.ti de mogelijkheid biedt om codes te koppelen aan grotere eenheden, is het mogelijk dat nuances verloren gaan wanneer data te sterk worden gefragmenteerd.

Onderzochte casussen

De delicten die zijn onderzocht in dit onderzoek zijn allemaal gepleegd door mannen tussen de 20 en de 45 jaar oud. Dit zou mogelijk een vertekend beeld kunnen geven van de doelgroep personen met onbegrepen gedrag en de gevonden kenmerken. Hoewel, vier van de vijf aanbevelingen zijn toe te wijzen aan de instanties die werken met deze doelgroep en niet aan de persoon zelf. In paragraaf 4.4 wordt hier verder op ingegaan.

4.4 Vervolgonderzoek

Het is opvallend dat de evaluatierapportages en andere overkoepelende onderzoeken naar personen met onbegrepen gedrag veel overeenkomstige kenmerken en aanbevelingen bevatten. Voor vervolgonderzoek wordt aanbevolen om te onderzoeken welke van de bovengenoemde aanbevelingen al zijn uitgevoerd, en wat hiervan de resultaten zijn. Welke lessen kunnen we hieruit trekken, wat werkt wel en wat werkt niet. En als deze nog niet landelijk zijn toegepast, hoe kunnen we deze dan wel in andere delen van het land inzetten. Voor vervolgonderzoek is het ook aan te raden om gewelds- of levensdelicten door vrouwelijke personen met onbegrepen gedrag mee te nemen. In dit onderzoek zijn enkel mannen tussen de 20 en 45 jaar meegenomen. Het is interessant om te onderzoeken of delicten gepleegd door vrouwen dezelfde kenmerken en aanbevelingen bevatten.

5. Conclusie

In dit onderzoek is de volgende hoofdvraag onderzocht: *Wat kenmerkt het voortraject van een gewelds- of levensdelict door een persoon met onbegrepen gedrag, en welke aanbevelingen worden gedaan voor de omgang met deze kenmerken?* Het voortraject van een gewelds- of levensdelict door een persoon met onbegrepen gedrag wordt gekenmerkt door: zorgmijding, onvoldoende samenwerking tussen justitie, zorg- en hulppartijen, onvolledige informatie door een onvolledig zorg- en/of strafdossier of onvolledige informatieoverdracht, en ontoereikende zorgcapaciteit. Om om te gaan met deze kenmerken worden in de evaluatierapportages en andere onderzoeken diverse aanbevelingen gedaan. Hieronder wordt samengevat waar het beste op ingezet kan worden.

- Maak één persoon, partij of organisatie langdurig en onafhankelijk regievoerder over een casus. Deze partij neemt en voelt verantwoordelijkheid, initieert overleggen en hakt knopen door. Tevens is deze persoon het aanspreekpunt voor de betrokken ketenpartners. Voorbeelden van partijen die hiervoor geschikt zouden zijn: een gemeentelijke procesregisseur of het zorg- en veiligheidshuis.
- Zorg voor een passend wettelijk kader waarin informatie uitgewisseld kan worden. Lobby om de controversieel verklaarde Wet aanpak meervoudige problematiek sociaal domein (Wams) te behandelen in de Tweede Kamer.
- Investeer in kennis bij professionals over beroepsgeheim, AVG en gegevensdeling, zodat zij weten wanneer er wel informatie en gegevens gedeeld mogen worden.
- Beperk zorgmijding met een tijdelijke wettelijke maatregel vanuit de wvvgz of als gemeenten beter in staat zijn bemoeizorg te leveren.
- Investeer in kennis bij professionals over elkaars werkzaamheden, werkwijze, (beslis)bevoegdheden, positie en de rol van (keten)partners.
- Pak multiproblematiek aan met een integrale, multidisciplinaire samenwerking. Dit kan worden vormgegeven in een periodiek multidisciplinair overleg, georganiseerd vanuit het zorg- en veiligheidshuis.

6. Bronvermelding

- Abraham, M., & Nauta O. (2024, september). *Politie en 'verwarde personen': Onderzoek naar optreden van de politie in relatie tot personen met verward gedrag*. WODC, afdeling Extern Wetenschappelijke Betrekkingen, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- De Lange, A. (2023, 15 augustus). *Mensen met verward gedrag*. Trimbos-instituut. <https://www.trimbos.nl/kennis/verward-gedrag/>
- Koekkoek, B. (2019). *De kwestie verwarde personen; naar een andere benadering van onbegrepen gedrag*. Lannoo Campus.
- Koekkoek, B. (2019) Rapportage Verkenning verward gedrag.
- Koekkoek, B. (2019). Verward gedrag en zorgmijdend gedrag: Een zoektocht naar effectieve zorgverlening. *Journal of Behavioral Health*, 14(2), 85-98.
- Koekkoek, B. (2021). 'Verwarde personen': politiehype of verwaarloosde groep met EPA?. In: Kaasenbrood, A., Wunderink, L. (eds) Ernstige psychiatrische aandoeningen. Bohn Stafleu van Loghum, Houten. https://doi.org/10.1007/978-90-368-2586-3_22
- Koekkoek, B. (2024). Factsheet Verward/onbegrepen gedrag. file:///C:/Users/EYGN34376/Downloads/Factsheet%20over%20verward_onbegrepen%20gedrag.pdf
- Leistra, G., & Liem, M. (2022, 16 februari). De 'verwarde' moordenaar. *EWMagazine*. <https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2022/02/de-verwarde-moordenaar-10320w/>
- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2024, juli). Verward/onbegrepen gedrag en veiligheid: Eindrapport Parlementaire verkenning.
- Nationale Politie. (2022, december). *Infographic personen met verward gedrag*. [www.politie.nl](https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/nieuws/2022/december/bijlage-1-220810-infographic-personen-met-verward-gedrag.pdf)
<https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/nieuws/2022/december/bijlage-1-220810-infographic-personen-met-verward-gedrag.pdf>
- Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2019). Zorg voor veiligheid - Veiligheid van mensen met een ernstige psychische aandoening en hun omgeving.
- Schakelteam Personen met Verward Gedrag (2018, september). Op weg naar een persoonsgerichte aanpak: eindrapportage Schakelteam voor personen met verward gedrag.
- Schippers, E., van Horn, J., Kusters, I., & Klein-Haneveld, E. (2018) Veiligheidsrisico's en kenmerken van personen met verward gedrag. ZonMw
- ZonMw. (2024, 9 september). *Onbegrepen gedrag*. <https://www.zonmw.nl/nl/onbegrepen-gedrag>